

A stilisztikai terminológia a szlovákiai magyar anyanyelvkönyvekben

LŐRINCZ JULIANNA

BEVEZETÉS

A tanulók anyanyelvi kompetenciájának kialakítására az anyanyelvoktatásban, de minden tantárgy oktatásában figyelmet kell fordítani a tanárnak. Az anyanyelvi kompetencia része a stíluskompetencia is, amelynek kialakítása, fejlesztése napjainkban különösen fontos (vö. SZABÓ 2006, SZIKSZAINÉ NAGY 2007, KATONA 2012). Ahhoz, hogy a tanulók a kommunikációs helyzetnek, a szövegtípusoknak megfelelő, adekvát stílusban alkossák meg szövegeiket, már egészen kicsi kortól fejleszteniük kell a stíluskompetenciájukat. Az óvodai nevelési program beszédfejlesztő foglalkozásain is figyelmet kell fordítanunk a gyerekek megnyilvánulásainak stílusára.

Dolgozatomban az új szlovákiai magyar középiskolai 4. osztályos gimnáziumok és szakközépiskolák, valamint a 1–3. osztályos szakmunkásképző iskolák számára készült tankönyvek stilisztikai anyagát vizsgálva követem nyomon a terminológiahasználat pontosságát, a stilisztikai definíciók megalkotásának szakszerűségét.

1. STILISZTIKAI ISMERETEK A GIMNÁZIUMOK ÉS SZAKKÖZÉPISKOLÁK 4. OSZTÁLYÁBAN

A stilisztikai terminológia vizsgálatát ebben a fejezetben a gimnáziumok és szakközépiskolák 4. osztályos tankönyve alapján összegzem. A Csicsay Károly és Uzonyi Kiss Judit szerzőpáros a stilisztikai fejezet első részében a **nyelvi stílus** meghatározására vezeti rá a tanulót. A stílus fogalmát a szó jelentésének magyarázata után a kommunikációs láncban elhelyezve, annak különböző tényezőivel kapcsolja össze a szerző (adó, címzett, kommunikációs helyzet, a megnyilatkozás célja, az alkotó egyénisége), majd megadja a **stílus** korszerű **definícióját**: „... a **stílus** egyik jelentésében a **nyelvi eszközök használatának jellegzetes módja**, az egyes nyelvi szinteken jelentkező többlet. **Válogatás és elrendezés útján** jön létre, így a nyelvi közlést kísérő második szólam” (37. o.).

Az anyagrészt tárgyalása a **stiláris adekvátsággal** zárul. Az elméleti anyaghoz kapcsolódó gyakorlatok részben a szövegértést segítik az önálló tanulói olvastatással, másrészt a kreatív szövegalkotáshoz adnak témákat. Integrált gyakorlatok zárják a feladatsort, amelyek a korstílusok felelevenítését szolgálják az irodalmi szövegeket és képzőművészeti alkotásokat használva fel indukciós szöveggént.

A következő anyag, a **hangstiliztika** részben ismétlés, hiszen a tankönyv elején a hangtani fejezetben ezeknek az ismereteknek a többségéről már volt szó. Uzonyi Kiss Judit azonban a stilisztika fejezetet kiegészíti a hangtani fejezetből kimaradt **hangszimbolikára** vonatkozó ismeretekkel. Az anyag feldolgozásában a szerző az integráció elvét tartja szem előtt: irodalmi szövegek elemzésével olyan feladatokat végeztet el, amelyek a nyelvtan és az irodalmi tananyag integrációját biztosítják. A stilisztikai ismeretek oktatása szervesen kapcsolódik mindkét területhez, hiszen a stilisztika interdiszciplína.

A szókészlet stilisztikai vizsgálata című fejezet a korábbi **jelentéstani és lexikológiai** ismeretekkel teremt szintézist. E fejezet feladatai is segítik a tanulókat abban, hogy megtanuljanak különbséget tenni az **inadekvát** és az **adekvát** stílus között, majd azt aktívan alkalmazhassák saját szövegeik stílusának kialakításakor.

Nagy erénye a könyvnek a korábbi kötelező tankönyvhöz viszonyítva (vö. Kovács 1997), hogy a szerzők folyamatosan felhívják a tanulók figyelmét a nyelvi elemek **adekvát használatára** a különböző kommunikációs helyzetekben keletkező **szöveg-, és stílustípusokhoz** tartozó szövegeikben. A diákok ugyanis sokszor nem tudják megfelelően alkalmazni a beszélt és írott nyelvi szövegeknek megfelelő stílusértékű nyelvi elemeket, mivel a mintának tekintett média, valamint az általuk gyakran látogatott internetes csatornák szövegei sokszor inadekvát mintákat jelentenek számukra. A házi fogalmazások és az iskolai dolgozatok bizonyítják, hogy a tanulók nem érzik a szóhasználatbeli különbségeket, nem válogatnak a magyar nyelv gazdag szinonimatarából, és ugyanazokat, a többnyire szleng- vagy köznyelvi szavakat, kifejezéseket használják minden szövegtípusban. Még rosszabb a helyzet a nyelv állandósult kifejezéseinek használatával, de sokszor ezek megértésével is. A szólások, közmondások stiláris sokszínűsége változatossá, szemléletessé teszi a közlést, ami igencsak háttérbe szorult napjaink nyelvhasználatában. Ezen kívánnak változtatni a szerzők **Az állandósult szókapcsolatok stilisztikai vizsgálata** című fejezetben leírtakkal és az ezt követő kreatív gyakorlatokkal.

A funkcionális stilisztikai elemzési módszer, amelyet részben a szerző is alkalmaz a nyelvi elemek stilisztikai értékének feltüntetésékor, a szövegben különböző szinteket emel ki. A tankönyv egyes anyagrészei a **hangzás, a szójelentés szintjének stilisztikai értékét** vizsgálták a szövegben, kapcsolatot teremtve a korábban tanult elméleti grammatikai ismeretekkel. Változatos gyakorlatok segítik az ismeretek megszilárdítását.

A mondat stilisztikai vizsgálata című fejezetet az elméleti szintaktikai ismeretek ismétlésével vezeti be a szerző. A szintaktikai ismereteket közlő anyagrészen a szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a kétféle mondat, a rendszermondat és szövegmondat közül csak a **szövegmondat** stilisztikai funkcióját vizsgálhatjuk, hiszen ezek szerepelnek a konkrét kommunikációs helyzetekben, míg a rendszermondat az absztrakt nyelvi szint része. A **körmondatok** stilisztikai értékének vizsgálatára Eötvös József, Mikszáth Kálmán, Petőfi Sándor, Babits Mihály műveiből vett szövegrészeket alkalmaz példaként a szerző. Ugyancsak itt tárgyalja a **nominális és verbális stílust**, amelyhez a szöveg szófajainak dominanciáját kell figyelembe venni. A szerző hangsúlyozza, hogy a stilisztikai értékelés megnevezésére nem a helyes–helytelen műszó-oppozíció a megfelelő, hanem az egyes nyelvi elemeknek a szöveg stílusában betöltött funkcióját kell szem előtt tartanunk. A különböző korstílusokban és stílusirányzatokban is fontos szerepet betöltő **szintaktikai szerkezet típusok** stilisztikai funkciójának ismertetése is fontos helyet foglal el mind a nyelvtani, mind pedig az irodalmi anyag oktatásában. Pl. a barokk szövegek jelzős szerkezetei, a barokk, a klasszicista és a romantikus stílus körmondatai stb.

A **stílusérték** felismertetése kapcsán a feladatok egyikének instrukciójában elhangzik, hogy a **stílus** gyakran **normasértés** eredménye. A **norma fogalmát** azonban nem hatá-

rozsa meg a tankönyv, és ennek elmaradása a továbbiakban ismerethiányt okoz. Nem pontosítja a szerző, hogy milyen normáról beszélhetünk, holott ez az ismeret azért nagyon fontos, mert a tanulók egyéni kommunikációs megnyilatkozásaiban többnyire elmosódnak a határok a sztenderd, a szleng elemekkel tűzdelt beszélt nyelv, valamint az egyes nyelvi regiszterek (társalgási, hivatalos szövegek stb.) különböző stílusértékű nyelvi elemei között.

A tankönyv következő része a **Stílusrétegek** címet kapta. A közismert stílusrétegek, azaz **stílustípusok** elemzésekor a szerző a korábbi anyanyelvtankönyvekben szokásos módon tesz különbséget a szóbeli és írásbeli stílustípushoz tartozó szövegek között. Felhívja a tanulók figyelmét a **nyelvi panelek, közhelyek, töltelékelemek** és az ún. **szójárások** szóbeli közlésekben betöltött funkciójára is. Ez azért is fontos, mert egyben rámutat a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat közötti különbségekre. A társalgási stílus műfajai között megemlíti a tankönyv a magánlevelet és a naplót, de nem szól ezek internetes megfelelőiről, pedig a tanulók szövegalkotásának szerves része az e-mail, blog, valamint a fórumok, csevegőcsatornák szövegeivel való foglalkozás mind a szövegprodukción, mind pedig a szöveg reprodukció szintjén. Nagyon fontos és időszerű lett volna a tankönyvben az ún. írott beszélt nyelvi stílustípusok jellemzőinek bemutatása.

A tankönyv részletesen tárgyalja a **szónoki és hivatalos stílus** műfajait. A fejezet szerzője azokat a műfajokat részesíti előnyben, amelyek mintát adnak a hivatalos élet különböző szinterein való eligazodáshoz: kérvény, fellebbezés stb. Korszerű ismereteket nyújt a tanulók számára a gyakorlatban alkalmazható életrajztípusok bemutatásával, amelyek között az **Euro-pass CV** (életrajz) és a **motivációs levél** külön figyelmet érdemel. Az itt közölt ismeretek hasznos gyakorlati információt nyújtanak a tanulóknak, hiszen életük során többször kell ilyen típusú szövegeket írniuk ahhoz, hogy elfogadják állásra jelentkezésüket, behívják őket állásinterjúra stb. A sikeres kommunikációra ugyanis előre fel kell készülni. Ehhez nyújt segítséget a feladatsor is. Hiányolom azonban a felsorolt **műfajok stílusjellemezőinek** bemutatását.

A stilisztikai fejezet utolsó részében kapott helyet a **szépirodalmi stílus** jellemzőinek ismertetése. Korszerű ismereteket tartalmaz a fejezet, és a korábbi tankönyvtől eltérően megjelenik benne az **egyéni stílusra**, valamint az azonos szerző egyazon művének **szövegvariánsaira** való utalás is, amely arra hívja fel a tanulók figyelmét, hogy az alkotó a stílus elemek módosításával különböző **stílushatást** érhet el.

Természetesen ebben a tankönyvben is központi szerepe van a szépirodalmi stílus nyelvi kifejezőeszközei bemutatásának, funkciójuk ismertetésének. Ez közvetlenül teremti meg a nyelvi és irodalmi ismeretek integrációját. A **költői képek** bemutatásakor a szerző felhívja a figyelmet arra is, hogy a magyar nyelvben nemcsak költői képek vannak, hanem a **köznyelv** is sok képes kifejezést, metaforát és metonímiát tartalmaz. Visszautal a 3. osztály szemantikai ismeretanyagára, amelynek tárgyalásakor a tanulók megismerkedtek a jelentésátvitel fogalmával, a polisém szó jelentéstartományának **metaforikus és metonimikus jelentésváltozás** révén létrejött, egymással összefüggő jelentéseivel. A költői kép azonban egyedi asszociációkon alapul, ezért „rejtvény”, amely jelentésének a megfejtéséhez előismeretek szükségesek.

2. A STILISZTIKAI ALAPFOGALMAK A TANKÖNYVBEN

Minden stilisztikai alapfogalom vizsgálata meghaladná e tanulmány kereteit, ezért itt csak azokat emelem ki és vizsgálom meg részletesen, amelyek a korábbi tankönyvekben vagy kevesebb szerepet kaptak, vagy nem szerepeltek a stilisztikai tananyagban. Elsőként a szóképeket vizsgálom meg.

A szóképek tipológiájának ismertetésekor a tankönyvi fejezet szerzője a hagyományos stilisztikákra építve a hasonlósági és érintkezési társítást veszi alapul.

Sajnálatos módon azonban a **metafora** meghatározásában Uzonyi Kiss Judit átveszi a korábbi tankönyvek szakszerűtlen magyarázatát, ami félrevezeti a tanulót, és megnehezíti számára a metafora felismerését a szövegben:

„A metafora a leggyakrabban használt költői kép. Alapja két dolog között meglévő külső vagy belső, ritkábban funkcióbeli hasonlóság. A **metaforákat mint összevont hasonlatokat** (az én kiemelésem – L. J.) tartja számon a szakirodalom. Azt is mondhatnánk, hogy a metafora egy ki nem mondott hasonlat, hiszen a két összehasonlított dologból kimaradt az első, amelyhez hasonlítottak valamit vagy valakit. Pl.: *A lenyugvó Nap fénye olyan volt, mint egy arany palást*. Ha ebből kihagyjuk az első részt, amihez hasonlítottunk, akkor metafora lesz belőle. *A lenyugvó Nap fénye*” (88. o.)

Szakszerűtlen és elavult a definíció, hiszen a metaforában nem a hasonlítás, hanem az azonosítás a fontos művelet, pontosabban a metafora két pólusa közötti hasonlóságon alapuló azonosítás.

A stilisztikai alapfogalmakat nemcsak a tankönyv megfelelő stilisztikai fejezeteiben, hanem a tankönyv végén található **Fogalomtár**ban is megvizsgáltam. Az alapfogalmak vizsgálatához alapul vettem Szikszainé Nagy Irma *Magyar stilisztika* (2007) című egyetemi tankönyvét is.

1. **Allegória** = „egy hosszabb gondolatsoron, esetleg az egész művön végigvitt, mozzanatról mozzanatra megvilágított metafora vagy megszemélyesítés” (90. o.). Az allegória fogalmát ki kell egészítenünk az azonosító és az azonosított közötti szemantikai párhuzam meglétével. Fel kell hívni a tanulók figyelmét az allegóriának a szimbolikus képszerkezettel való különbségére is: az allegória szemantikai és képszerkezetében jól felismerhető a párhuzam az azonosító és azonosított pólusok között, míg a szimbólum esetében nincs ilyen párhuzam.
2. A **stílusérték** fogalmával a **Szókészlet stilisztikai vizsgálata** című fejezetben foglalkozik Uzonyi Kiss Judit. A fogalmat összekapcsolja az **expresszivitás**éval: „Főleg az érzelmi-hangulati színezet és a használati kötöttség adja a szó stílusértékét, más néven expresszivitását. A szókészlet tartalmaz érzelmileg közömbös szavakat és olyanokat is, amelyek valamilyen állandósult hangulati többletjelentéssel is rendelkeznek. Ez utóbbi szavak tehát azok, amelyek **stiláris jelentéssel** bírnak” (43. o.). A **Fogalomtár**ban azonban hiányzik mind a stílusérték, mind az expresszivitás értelmezése.
A **stílusérték** az idézett kontextusban a **stiláris jelentés** szinonimája. Viszont a stílusérték jelentéstartományát szűkebben értelmezi a tankönyv, mint ahogy az a korszerű stilisztikai szakirodalomban megszokott. A **konnotáció** fogalmának bevezetésével – **asszociációs többletjelentés** – könnyebben érthetővé válna a stílusérték fogalma a tanuló számára. Ugyanis nemcsak az érzelmi-hangulati érték stílusérték, hanem stilisztikai többletjelentés létrejön bármilyen, a szokásostól eltérő nyelviem-használat következtében: időbeliség, generációs különbségek, új kontextus stb. okozta nyelvhasználatból is.
3. A továbbiakban a tankönyvíró a stiláris jelentést használva beszél a szavak állandósult és **alkalmi** stílusértékéről, tartva magát a stílusérték korábbi, szűkebb értelmezéséhez, bár a kiemelt szövegrészben megtaláljuk az időbeliség kritériumát is. „A **stiláris jelentés** viszonylag **állandó**, bár előfordul, hogy az idők során nemcsak a szó jelentése változhat, hanem hangulati értéke is. Az érzelmileg közömbös szavak bizonyos környezetben érzelmileg telítetté válhatnak, vagyis **alkalmilag** stiláris értéket kaphatnak. Ez az árnyalat más-más mondatban más-más lehet, ami megváltoztathatja a szó vagy az egész mondat stiláris értékét” (44. o.).
4. A **hasonlat** fogalmának meghatározása a következő: „két különböző, de egymáshoz valamilyen szempontból hasonló fogalom egymás mellé állítása” (Fogalomtár: 108). A fogalom meghatározásában a grammatikai kifejezőeszközöket is fel kellett volna tüntetnie a szerzőnek, *amint* kötőszóval kapcsolást, akkor talán jobban éreznék a tanulók, hogy a metafora nem egyszerűen a mint kötőszó elhagyásával létrejött összevont hasonlat.
5. „A **metafora** a leggyakrabban használt költői kép. Alapja két dolog között meglévő külső vagy belső, ritkábban funkcióbeli hasonlóság. A **metaforákat** mint

összevont hasonlatokat tartja számon a szakirodalom. Azt is mondhatnánk, hogy a metafora egy ki nem mondott hasonlat, hiszen a két összehasonlított dologból kimaradt az első, amelyhez hasonlítottak valamit vagy valakit” (88. o.).

6. **„Metafora** = szókép; alapja két dolog között meglévő külső vagy belső, ritkábban funkcióbeli hasonlóság, esetleg hangulatbeli egyezés” (Fogalomtár: 109).
7. **„Teljes metafora** = szókép, melyben a hasonlított és a hasonlító is jelölve van” (Fogalomtár: 109).
Meg kell jegyeznünk, hogy a hasonlító és hasonlított helyett az azonosító és azonosított elem között jön létre szemantikai kapcsolat. De mind az elméleti részben, mind a fogalomtárban hiányzik a metaforatípusok között a **csonka metafora**.
8. **„Megszemélyesítés** = elvont dolgokat, természeti jelenségeket, élettelen tárgyakat élőként mutat be úgy, hogy az emberre jellemző cselekvésekkel ruházza fel őket” (Fogalomtár: 109).
9. **„Metonímia** = szókép; alapja két dolog közötti térbeli, időbeli, anyagbeli érintkezés” (Fogalomtár: 109).
10. **„Szimbólum** = eredeti jelentése ismertetőjel, bélyeg; a későbbiekben valamilyen elvont fogalomnak, eszmének, érzésnek a jelévé lett” (Fogalomtár: 109).
Az elméleti anyag azonban nem tér ki sem a szimbólumra, sem a szimbólumnak mint stílusképnek az értelmezésére. Ismerethiányt okozhat ennek az anyagnak a hiánya, ha nem pótolja a tanár a tankönyvből kihagyott fontos részeket.
11. **„Szinekdoché** = a metonímia egyik fajtája; a jelentésátvitel vagy a faj- és nemfogalom felcserélésével, vagy a rész egészként való helyettesítése alapján történik meg” (Fogalomtár: 109).
12. **„Szinzesztézia** = együttérzés, összeérzés; a képzettársítás a különböző érzékelési területek összekapcsolásával történik” (Fogalomtár: 109).
13. **„Szókép** = egy fogalom, jelenség nevének átvitele egy másik fogalomra vagy jelenségre a köztük fennálló hasonlóság vagy érintkezés alapján” (Fogalomtár: 109).
További kiegészítésre szoruló fogalmak a Fogalomtárban:
14. **„Stílus** = a nyelvi eszközök használatának jellegzetes módja, az egyes nyelvi szinteken jelentkező többlet” (Fogalomtár: 109).
A meghatározás kiegészítésre szorul: többletjelentés. A definícióból ugyanis nem derül ki, hogy a többlet a jelentésre vonatkozik. Ugyanakkor a definíciónak azt is tartalmaznia kellene, hogy mihez viszonyítjuk a többletet: a nyelvi elemnek a mindennapi nyelvhasználatától eltérő jelentéséhez.
15. **„Stílusárnyalat** = egy szó fogalmi (elsődleges) jelentéséhez társuló pozitív vagy negatív érzelmi-hangulati többlet és az ezzel együtt járó használati kötöttség” (Fogalomtár: 109).
Nem pontos ez a definíció sem: fel kellett volna sorolni néhány ismérvet arra, hogy miből adódik a többletjelentés. Pl. többletjelentés adódhat ironikus, bizalmas, kedveskedő stb. hangvételtől.
16. **„Stílusréteg** = a beszéd és az írás adott területén jellemzően használt nyelvi kifejezőeszközök rendszere” (Fogalomtár: 109).
A stílusréteg fogalmában a közölt információtartalom is benne van, de szakszerűbben, pontosabban kellene megfogalmazni.

A tankönyvi fejezetben a következő, több szempontra kiterjedő definíció szerepel: „Stílusrétegnek az egymástól eltérő kifejezőmódokat nevezzük, amelyek különböző nyelvvaltozatokra épülnek. Eltérő továbbá a stilisztikai felépítésük is. Témában, műfajban, a beszélő szándéka szerint és a kommunikációs helyzetben eltérő a célnak megfelelő kifejezési forma is” (53. o.). A szerző minden hagyományos stílusréteget részletesen és szakszerűen elemez.

3. STILISZTIKAI FOGALMAK A 3 ÉVES SZAKMUNKÁSKÉPZŐ ISKOLÁK SZÁMÁRA KÉSZÜLT **MAGYAR NYELV** C. KÖNYVBEN

A tankönyv stilisztika fejezete a következő anyagrészeket tárgyalja:

- A stílus és a stilisztika fogalma
- A stílusréteg és a stílusárnyalat fogalma
- A stílusrétegek jellemzése
- A társalgási (mindennapi, magánéleti) stílus
- A hivatalos stílus
- A közéleti (nyilvános) stílus
- A tudományos (szakmai) stílus
- A publicisztikai (sajtónyelvi, újságírói) stílus
- A szépirodalmi (művészi, esztétikai) stílus
- A zeneiség stíluseszközei
- A képszerűség stíluseszközei: a szóképek (trópusok)
- Mondatstilisztikai eszközök: az alakzatok (figurák)

A **stílus** fogalmának tankönyvi meghatározása: „A stílus latin eredetű szó. Az ókori Rómában íróvesztőt jelentett, amelynek hegyes végével viasztáblára írtak, tompa végével pedig javították a hibásan rögzített szöveget. Nyelvi stíluson ma azt a kifejezőmódot értjük, ahogyan a nyelvi **és nem nyelvi elemeket** mondanivalónk kifejezése céljából tudatosan kiválasztjuk, összekapcsoljuk, elrendezzük” (96. o.).

„A szöveg megfogalmazásának módja, tehát *ahogyan* beszélünk, valamint a nem nyelvi elem (hangsúly, hanglejtés, gesztusok, mimika, testtartás stb.) viszont már **stíluseszközzé, stíluselémmé** válhat: **stílusértéke** lehet, ennek köszönhetően pedig a szövegnek **stílus-hatása** lesz.” (96. o.)

A szerző szakszerűen, röviden, de érthető és tanulható módon építi be a stílusértelmezésbe a stílusérték fogalmának magyarázatát, valamint kiemeli a stílusnak a szöveggel való szoros kapcsolatát. Külön erőssége a tankönyvnek a **stílusárnyalat** megfogalmazása, az osztályozása.

A főbb **stílusárnyalatokat** táblázatba foglalva szemléletes képet ad a tanulóknak:

A felhasznált nyelvi változat szerint:	<ul style="list-style-type: none"> • irodalmi nyelvi • köznyelvi • népies • szaknyelvi • zsargon (argó)
A nyelvi igényesség foka szerint a stílusárnyalat lehet:	<ul style="list-style-type: none"> • egyszerű • választékos • finomkodó • emelkedett • ünnepélyes • fennkölt • közönséges • durva • bizalmas • szóvirágos • trágár
A hatáskeltő elemek aránya és milyensége szerint:	<p>Értelmi hatáskeltő elemek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • világos • logikus • homályos • nehézkes • száraz <p>Érzelmi hatáskeltő elemek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • patetikus • kedveskedő • tréfás, humoros • gúnyos, ironikus • szemléletes • régies, elavult • modoros • élénk

1. táblázat: A főbb stílusárnyalatok

A **metafora** meghatározása a tankönyvben – a gimnáziumi tankönyvvel ellentétben – szakszerű: „névátvitel; két fogalmat kapcsol össze a köztük lévő külső, belső vagy hangulati hasonlóság alapján” (114. o.).

Pontosabbá tehetjük, ha kiegészítjük a következő résszel: *névátvitelen alapuló szókép (trópus)*. Mivel a metafora típusait, illetve a metaforából származó szóképet is bemutatja a szerző, célszerű már a metafora definíciójának megadásakor megnevezni a fölöttes fogalmat is.

„**Metonímia** – névcseré, amely a két fogalom közti térbeli, időbeli, anyagbeli érintkezésen vagy ok-okozati kapcsolaton alapul” (115. o.).

Ebben a definícióban is hiányzik a szóképre utalás. Kiegészítve a fogalmat: névcserén alapuló, illetve hasonlósági és érintkezési társításon alapuló szókép.

A **szóképekhez csatlakozó stiláris eszközökként** említi az elemzett tankönyv a hasonlatot, a körülírást, az eufemizmust (szépitő körülírás) is. Ez alapján véve helytálló megállapítás, de a megállapításból nem derül ki egyértelműen, hogy a hasonlat szókép-e vagy pedig a szóképekhez hasonló képszerű stiláris eszköz.

Elemzésem a teljesség igénye nélkül készült, ezért, valamint terjedelmi okokból sem tértem ki minden, a tankönyvben tárgyalt stilisztikai anyagrész és definíció részletes vizsgálatára.

ÖSSZEZÉS

Az elemzett IV. osztályos középiskolai *Magyar nyelv* című tankönyv stilisztikai anyagának minden fejezete kapcsolatot teremt a korábbi években tanult grammatikai, szemantikai, szövegtani és más elméleti ismeretekkel, így nemcsak a különböző anyanyelvi irodalmi és nyelvtani ismeretek integrációját szolgálja jól, hanem egyúttal az érettségire való felkészülést is segíti. Az irodalom és nyelvtan integrációjának különösen a tankönyvi gyakorlatokban és a gyakorlóórákon van nagy szerepük (vö. A. Jászó 2000a, 2000b). Az egész tankönyvet átszövi a funkcionalitás elve. A szerzők a szöveg minden szintjének nyelvi elemeit vizsgálják a hozzájuk tartozó legfontosabb elméleti anyag leírásával – ami egyúttal a korábbi évek tananyagának ismétlése, majd részletesen elemzik ezek stilisztikai funkcióját, stílusértékét. A stilisztikai fogalmak meghatározása szakmailag többnyire helytálló. Hiányosak azonban a szóképek meghatározására irányuló tankönyvi szövegrészek (l. metafora), valamint a hasonlat elkülönítése a szóképektől.

A 1–3. éves szakmunkásképzős hallgatók számára készült *Magyar nyelv* című tankönyv rendeltetésének megfelelően sűrítettebben és rövidebben tartalmazza a stilisztikai anyagot, de a nyelvtani tananyag egészéhez viszonyítva kiemelt szerep jut a stilisztikai ismereteknek. E tankönyv szerzői is megteremtik az integrációt az előző években tárgyalt anyagrészekkel (jelentés- és szövegtan). A tankönyv fogalomtárat nem tartalmaz. A stilisztikai fogalmak szakszerűen és kellő mennyiségben vannak kifejtve.

A metafora meghatározásakor e tankönyvben is hiányként jelentkezik az azonosítás, de korszerű definíciót ad a metaforára, nem nevezi összevont hasonlatnak. A szerző egyértelműen elkülöníti a hasonlatot is a metaforától.

Mindkét tankönyv megfelel a multimedialitás követelményeinek, a tárgyalt anyagrészekhez szöveges és képi elemek kapcsolódnak, amelyek jól szemléltetik azokat.

IRODALOM

A. JÁSZÓ ANNA 2000a. Az integráció a magyartanításban. *Magyar Nyelvőr* 124. évf. 4. sz. 456–64. <http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1244/124407.htm> (letöltve: 2014. 10. 10.)

ADAMIKNÉ JÁSZÓ ANNA 2000b. Minden mindennel összefügg – Az integrációról avagy az integrált tanításról. *Módszertani Lapok. Magyar 2.* 121–127.

KATONA EDIT 2012. Grammatikai-stilisztikai ismeretek tanítása és a kompetenciák összefonódása. *Hungarológiai Közlemények 2012/4. Bölcsészettudományi Kar. Újvidék.* 18–26. <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0350-2430/2012/0350-24301204018K.pdf>. (letöltve: 2014. 10. 10.)

LŐRINCZ JULIANNA 2014. Stilisztikai ismeretek az új szlovákiai középiskolai magyar nyelvű tankönyvekben. In: Lőrincz J. – Simon Sz. – Török T. (szerk.): *Az anyanyelvoktatás dokumentumainak szakmai, módszertani vizsgálata*. A Selye János Egyetem TKK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén működő Variológiai Kutatócsoport 2013–2014-es nemzetközi szimpóziumokon elhangzott előadásainak gyűjteményes kötete. Selye János Egyetem. Komárom. 85–94.

SZABÓ ZOLTÁN 2006. A stíluskompetencia szövegstilisztikai megközelítésben. In: Geckső Tamás (szerk.): *Nyelvi kompetencia – kommunikatív kompetencia*. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 326–329.

Tudásbázis. Sulinet: <http://tudasbазis.sulinet.hu/hu/magyar-nyelv-es-irodalom/magyar-nyelv/magyar-nyelv/a-stilusretegek/a-szepirodalmi-stilus> (letöltve: 2014. 11. 10.)

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA 2007. *Magyar stilisztika*. Osiris Kiadó. Budapest.

Állami oktatási program 2011. Magyar nyelv és irodalom (műveltségterület: Nyelv és kommunikáció) Melléklet ISCED 3A. Értékelt és jóváhagyta a Magyar Nyelv és Irodalom Központi Tantárgybizottság. Országos Pedagógiai Intézet. Bratislava.

A VIZSGÁLT TANKÖNYVEK

CSICSAY KÁROLY – UZONYI KISS JUDIT 2012. *Magyar nyelv. Tankönyv a gimnáziumok és a szakközépiskolák IV. osztálya számára*. Terra Kiadó. Bratislava.

CSICSAY KÁROLY – KULCSÁR MÓNIKA 2013. *Magyar nyelv. Tankönyv a középfokú szakmunkásképző iskolák 1–3. osztálya számára*. Terra vydavateľstvo. Bratislava.

KOVÁCS LÁSZLÓ 1997. *Magyar nyelv a középiskolák számára*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Bratislava.

ABSTRACT

THE STYLISTICS TERMS IN THE HUNGARIAN TEXTBOOKS USED
BY THE HUNGARIAN MINORITY LIVING IN SLOVAKIA

This paper deals with the stylistics curriculum in the latest Hungarian textbooks used by Hungarian minorities in Secondary Grammar Schools and Secondary Technical Schools in Slovakia. The author traces the correctness of terminology and definitions in the field of stylistics.

In conclusion the examined textbooks suit the requirements but the textbooks used in Secondary Technical Schools have less terminology of stylistics although they are more up-to-date than the textbooks used in Secondary Grammar Schools.